végezte, majd más iskolába távozott. Az 1940-41-es iskolai évtől tért vissza a kollégiumba, mint hatodik gimnazista. Itt végezte aztán a hetedik és nyolcadik osztályt, s itt érettségizett 1943-ban.
Mindvégig kitűnő tanuló volt. Érdeklődése már zsenge fiatal korában a filmművészet és a filmgyártás felé fordult. Ebben a problémakörben az 1941-42-es iskolai évben a kollégium önképzőkörben két előadást tartott: "A dr. Kovács István című film ismertetés és bírálata" és "A magyar film válsága" címmel.
Az 1941-42-es kollégiumi évkönyv tanúsága szerint az elsőként említett értekezése volt az önképzőkör az évi legsikerültebb előadása. Ezt az előadást 1942. június 8-14. között megtartott "Kollégiumi Napok" keretében megrendezett önképzőköri záróünnepélyen olvasta fel.
Ugyanebben az évben Szentpétery László tagja annak a kollégiumi csapatnak, amely részt vett az erdélyi református középiskolás ifjúság folyóiratának, az Ifjú Erdélynek az évi szellemi munkatáborán. Az itt megrendezett versenyt a kollégium diákjai nyerték meg Marosvásárhely, Dés, Sepsiszentgyörgy, Sárospatak és Budapest református diákjai előtt. Egész évben aktívan közreműködött a "Remény" című kollégiumi ifjúsági lap kiadásaiban és szerkesztésében. Önképzőköri munkásságáért hetedikes és nyolcadikos korában is könyvjutalomban részesült. A tanári kar által az egészségtanból "A helyes táplálkozás" címmel kitűzött pályatételre a beérkezett pályamunkák közül az első díjat Szentpétery László nyerte el "Egységben az erő" jeligéjű pályamunkájával. Az elnyert jutalom 20 pengő volt.

A kollégiumi tanári gyűlések jegyzőkönyveinek tanúsága szerint 1942-ben mint nyolcadik osztályos tanuló a kolozsvári Keleti Újság november 5-i számában "Autóbusziáda" címmel Szentpétery László cikket írt, melyben a - kolozsvári autóbuszok ellen felmerült - panaszokat foglalta össze, s bírálta az érdekelt alkalmazottak magatartását. Az akkori kolozsvári autóbusz-társaság a "Rapid" először az igazgatónál emelt panaszt, majd a Vallás- és Közoktatásügyi miniszternél. A kollégium igazgatója Gönczi László, kénytelen volt vizsgálatot elrendelni. Mivel Szentpéterynek addig is több irodalmi és esztétikai cikke jelent meg, s bár az iskolai Rendtartás tiltotta a tanulók nyilvános szereplését, a tanári kar csupán rendreutasításban és igazgatói dorgálásban részesítette, eltekintve a súlyosabb szankciók alkalmazásától. Az alkalmazott ítéletbe az autóbusz-társaság is belenyugodott.

Az 1943 májusában megtartott érettségi vizsgálatokon Szentpétery László jelesen érett.
1944. októberében a szovjet katonaság az utcán elfogta és a Szovjetunióba hurcolta. Magnitogorszkban halt meg 1944. decemberében, vérhasban. Ott is van eltemetve.
Szentpétery László kiváló, nagy tehetségű, nagy reményekre jogosító fiatalember volt. Bátran merem állítani, hogy tragikus és értelmetlen halálával az erdélyi magyarság egy nagy filmszakembert, egy jövendő nagy filmrendezőt vesztett el.

(Az adatokat a kolozsvári Református Kollégium anyakönyvéből, az 1941-42, és 1942-43. évi kollégiumi évkönyvekből, valamint a kolozsvári állami levéltárban őrzött kollégiumi tanári gyűlések jegyzőkönyveiből vettem.)

Kolozsvári József

<><><>

Karácsony mélyén kondul...

Tó mélyén kondul az elsüllyedt harang. Karácsonykor is. Kondulnak a hozzászólók szavai az ülésteremben. Erdélyi társaságok tagjai szólnak felelősen. Nem siránkoznak, csak beszámolnak. (Másutt magyarországiak beszélnek ugyanígy. Ismét másutt... mások...

Csodálkozunk? Hiszen a szamojéd, angol, cigány, csecsen, katalán és székely gyűjtőneve: ember.) A szavak - mégha nem szép is a felszólaló orgánuma - süllyedő harang szavát idézik. szavak... ha felnőtté, ha gyermeké, ha nagyvárosi aluljáróban elhagyottan,
hullámpapíron alvó, vagy még család közösségében, fűtött lakásban bízva gyötrődő emberé, aki esett, aki sok butaságot halmozott össze életében, sőt, önmaga is segített önmaga leromlásában... az ember szava mind harangszó.
Szavak. Harang-szavak. Nincs bennük telt, bronz-mélységű zengés. Pedig mind-mind szólnak valamiről, ami esett, valamiről, ami segítség után kapkod, ami bizony gyakran csúnya. nagyis emberi...
Gyakori, szokásos felirat a harangokon: Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango. Az élőket hívom, a holtakat elsiratom, a villámokat elűzöm.

...kibámulok az ablakon. Hamarosan majd fény csillan, oszladozik a sötétség. Tél és köd van fent, a Várban, sárban úszik a nagyváros.

Kicsi gyermek voltam akkor, karácsony fényeit várva, így néztem a szürke tájat, míg nagyapám arról mesélt, mi történt messzi hegyek közt, a Szent Anna tó környékén... Azt a tavat még nem láttam (csak sokkal később, felnőttként), de fényképet mutogattak és történetet meséltek.

Megnéztem a fényképeket, s láttam: kirándulás közben ott van apám, tízévesen... Köröskörül hegyek széle, odalent a kerek tükör, vulkanikus kráter vize... De a mese, a legenda nem egykori vulkánról szólt. Szomorúan szép volt nekem, karácsonyt váró gyermeknek: nem a láva gyűrődése, nem a földkéreg mozgása, nem kőzetbe rejtett évek...

A Szent Anna tó meséje arról szól, hogy harang kondult a vízparti kápolnában. "Úrangyala"-köszöntésre hívó szava szerteszállott köröskörül a hegyekben. Egy kapzsi és buta ember - így mesélte a nagyapám - a harangot elrabolta, és a víz mélyére dobta. A mélyből, a tó mélyéből Vizikirály csábította, sok aranyat ígért neki...
(És nagyapám hozzátette: nem a harang kellett neki, a harang szavát akarta. Elnémítani akarta. Hiszen Vizikirály gyűlölt: gyűlölt mindent, ami harang, ami emberekről zengett.)

A harangot hát ellopták és a szava mélybe süllyedt. Ettől kezdve rossz viharban, télidőben, szomorúan, lentről kondult fojtott hangon, ha szélben dúlt a tó vize, alant nyögött a bús harang. Újat hiába öntöttek; felhúzhatták a toronyba, akárki megkondította, csak rekedt hang áradt szerte.
Jött aztán egy mese-legény, ki tündérleányt hódított.
Emberi, szép szeretettel s feszítő igyekezettel, a vizatündér-leány is halandóvá, emberré lett. És a legény a leánnyal visszahozta a harangot.
És azóta - szól a mese - megint zeng a kicsi harang. Szent Anna-tó fenyves táján, istenfélő hegyoldalon az imádság messzi csendül...

Szent Anna-tó... nekem emlék. Budapesten szürke köd van. De az elsüllyedt harangok karácsonykor megkondulnak.
A turisztikai egyesület vezetője kesergi, hogy a törvény sem segít a turistaház visszaszerzésében, amelyet a Tordai Hasadéknál építettek. Az egyházi ingatlanok sehogyan sem kerülnek vissza, panaszolja más. Pedig kellene, szükség lenne rájuk. Iskolák és tanárok hiányoznak, pedig Imre és Áron gyermekei, unokái (emlékszik-e valaki a Tompa László szavaira, mint felkonduló harangra? "Lófürösztés" című versében milyen szépen csilingelt a bíztatás "Szorítsad, Imre! - s ez rá: Ne hagyd magad, Áron!") egyszóval ők... tanulnának.

(Tanulnának? Van-e még mindig olyan erős késztetés, amilyen a tudomány iránt mindig is égett az erdélyi s így örménymagyar lelkekben?)

A templom kincsei, festményei nedvesednek, penészednek, minden elmúló hét néhány négyzetmilliméterrel tovább rágja a sokszáz éves táblaképeket, vásznakat. Akad, aki helyrehozná, de mind attól fél, hogy a templomból egyszer elvitt műkincs többé nem kerül oda vissza. Volt már példa reá, elég.

Kétszázéves papírokon nemzedékek, családok, városi közösségek adatai hevernek feldolgozatlanul. De ha szakember bontaná ki a tubusba tett, kétszáz éves papírt, nehogy összetörjön a régi dokumentum, (melyben erdélyi, magyarosodó örmények az évszázadok óta magukkal hurcolt s igyekezettel megőrzött nyelven, később aztán, a kor egyházi szokása szerint latinul, majd elmagyarosodván, reformkori, őszinte meggyőződéssel magyarul írták az adatokat...), akkor egyúttal a dokumentum bekebelezés áldozata lehet. Volt már példa reá, elég.
Lesz-e egyetem? Lesz-e templom, lesz-e szőlő s lágy kenyér...

Süllyedőben lévő harangok kongása ez? Kiveszőben lévő értékek, amelyek nem azért vesznek és süllyednek, mert nem volna már ápoló kéz, értő szem és szerető figyelem. Mert az... az, ugye, van? S ha kicsit enyhül a külső szorítás, a tél derekán süvítő, jeges szél, ha csak kevéssé is, de visszahőköl a mocsár, akkor a süllyedőben lévő harangot is van, ki megkondítsa.

Karácsony - tudjuk - minden bizonnyal nem Jézus valódi születésének ideje, sok egyéb között azért sem, mert nem valószínű, hogy a mi éghajlatunknál ugyan melegebb, de mégis zimankós tél derekára írta volna ki Augustus császár azt a bizonyos népszámlálást, azért sem, mert Marcus Terentius Varro rosszul számolta ki a "nullát", vagyis a római időszámítást "ab urbe condita" s ehhez képest számították Jézus születését is, azért sem, mert a híres "együttállás", amely a betlehemi csillag képzetét hozta, nem egészen akkor volt... Karácsony tudjuk - azért éppen december 24-én van, mert a valódi Jézus (a történelmi Megváltó) születését az évszázadok népei és nemzedékei összekapcsolták az ősi napforduló ünnepével: a legrövidebb s legsötétebb nap után fordul az idő, hosszabbodik a nap járása, remény tölti el az embert, közeledik a világosság. Az emberiség keresztény része szimbolikusan és mély értelműen összekapcsolta Jézus születését a sok ezer nemzedék óta élő vággyal és a megfigyelt, téli napfordulóval: vége a sötétedésnek, jön a világosodás.

A kisded születésének napját szebben és istenfélőbben nem is lehetett volna "meghamisítani", minthogy a téli napforduló utánra tettük. Megszületett a "Lux Mundi", a Világ világossága, aki "in tenebris lucet" - világít a sötétben.

Bizonyosan világít a pusztulófélben lévő erdélyi helyeken is, falun s városon, székelynek, svábnak, örmény származásúnak, románnak, vagy éppen annak az embernek, akiről évekkel ezelőtt elhunyt nagybátyám mesélte - lévén jóbarátok - hogy önmagáról párizsi lakásában is mindig ezt mondta: "én eredeti, brassói Kapu-utcai székely-magyarkatolikus zsidó vagyok", (ha él még, ő lehet az egészséges többes-identitás szobra... s ha nem él, akkor méginkább világoskodik neki a világosság...). És akárki másnak, aki penészedő templomi anyakönyvek között aggódik, vagy néhány házzal arrébb, a szegénységben fuldokló, sokszor kicsinyesen ügyeskedő embereknek, sok száz éves műemlékek omladozásán át, jóeszű fiatalok elvándorlásán át is. Világít, közben némi rátartisággal a rekedt hangú harangként rikácsoló Európa felé pislogva...

"Úgy hallottuk, megszülettél,
Szegények királya lettél..."
- szólt a kisdedhez József Attila, aki ugyancsak a fényt várta, amely világít a sötétségben.

Nagyapámtól úgy hallottam: mindenféle sötétségben.
De ki vagy te, én, ő? Mi mind? Kik vagyunk mi? És kik vagyunk karácsonykor?

A zöld fenyővel díszített karácsonyestén talán hallhatjuk süllyedő harangjaink kongását. S a zengő kondulás lehet saját családunk harangszava, a barátunké, a nemzeté. Vajon, a saját harangunk süllyed-e, vagy csak a szomszédé, ahajt, pásztorian idilli falucskában, vagy panelházak rideg tövén?

S ha egy szomszéd nép harangja kondul...? "De uram, ki az én felebarátom, akinek szabad odaállnia az én karácsonyfám alá?"

Ugye, vannak harangjaink, amelyek megkondulnak...
Ugye, vannak?
"De mint a monda tóba fúlt harangja,
a mélyben él az ember-fájdalom.
Ha nem leszek, nem fogja tudni senki,
sorsomnak mennyi furcsa titka volt.
A hült sorok megannyi érckoporsó,
s a könyv, a könyvem gránit kriptabolt.
De túl romon, ha perce jön csodáknak,
a mély megkondul, mintha vallana
s a bolt alól harang-tisztán kicsendül
s magasra száll az ember dallama."

Ezt Áprily Lajos tudta ilyen gyönyörűen "Vallomás" című költeményében, 1926-ban.

A Szent Anna-tó regéje - Nagyapám szavai szerint - úgy végződött, hogy egy ember visszahozta a harangot. És a tó partján azóta "Úrangyalát" zengve zengi, harangszó száll a vidéken, a népet imára hívja.

Azt, hogy "könnyű lesz ", nem mondja. De jóra hív, munkára hív, rossz múltat borító hangja a jövő tavaszt kondítja...

dcs

<><><>

Nyírő József

Most már jöhetsz, Jézuska!

(részlet)

- A csendőrök... Tepej lábánál meglőttek.
- Meglőttek?
- Meg.
- Eltaláltak? - El.
- Hol?
- Itt a lapockám alatt.
- Azért vagy véres?
- Azért!